

YABANCILARIN DERNEK KURMA ÖZGÜRLÜĞÜ

(FREEDOM OF ASSOCIATION FOR ALIENS)

Yrd. Doç. Dr. Feriha Bilge TANRIBİLİR*

ÖZET

Bu makalenin amacı, Türk hukukunda yabancıların dernek kurma hakkı ile derneklerin uluslararası faaliyetlerini incelemektir. Çalışmada mevzuatımızda son bir yıl içinde yapılan değişiklikler nedeniyle hangi hallerde Türk Medeni Kanunu veya Dernekler Kanununun uygulanacağı ve bu kanunların yabancıların dernek kurma haklarını nasıl etkilediği ele alınmaktadır.

SUMMARY

In this article, the freedom of association and the international activities of associations under Turkish Law have been studied. For this reason, it is determined that under which situations Turkish Civil Code or Associations Acts apply will. These important Acts were changed last year. Besides they include rules for aliens law. According to these rules, rights of establish association and membership for aliens is different from citizens.

YABANCILARIN DERNEK KURMA

ÖZGÜRLÜĞÜ

I. GENEL OLARAK

Türk hukukunda dernekler, kazanç paylaşma dışında belirli bir gayeyi gerçekleştirmek üzere gerçek kişilerin bilgi ve çalışmalarını birleştirerek oluşturdukları kişi topluluğudur. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hürriyetleri Koruma Sözleşmesinde¹, herkesin barışçı amaçlarla toplanma ve dernek kurma hakkının bulunduğu hükme bağlanmıştır (m. 11). Bu hakkın kullanılması demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği gerekleriyle ve kamu düzeninin korunması veya suçun önlenmesi, genel sağlık, ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için kanunla sınırlanabilir (m. 11/II). Anayasamızın da dernek kurma özgürlüğünü (m. 33) kişisel özgürlükler arasında saymıştır. Bu hak, mevzuatımızda da Dernekler Kanunu (DK) ile Türk Medeni Kanununda (TMK) düzenlenmiştir.

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Hususi Hukuku Bilim Dalı öğretim üyesi.

¹ RG 19.3.1954-8662.

Anayasamız ile anılan kanunlarda yapılan son değişiklikler karşısında yabancıların dernek kurma ve derneklere üye olma hakları ile derneklerin uluslararası faaliyetleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

A. Dernek Kurma Özgürlüğü

1. Dernek kurma özgürlüğü, Anayasamızın 33. maddesinde düzenlenmiş² ve anayasal teminat altına alınmıştır. Anayasamızın 33. maddesi, 3.10.2001 tarihinde 4709 sayılı kanunla değiştirilmiştir.

Maddenin önceki ve halihazırdaki halinde de değişmeyen, öncelikle kabul edilen husus, “herkesin” önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip olduğudur. Maddenin yeni halinde bu hakkın daha ayrıntılı olarak ifade edildiği görülmektedir:

“Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir...”

Anılan hüküm, sadece dernek kurma hakkını değil, derneklere üye olma ve üyelikten çıkmayı da kapsamına almıştır. Ayrıca bu hüküm dernekle ilgili hakları herkese tanımıştır. Anayasaya göre, vatandaş ile yabancı, kural olarak, eşit bir şekilde bu haklardan yararlanır.

2. Anayasamızın 33. maddesinde dernek kurma hürriyetinin hangi hallerde nasıl sınırlanacağı ayrıca belirtilmiştir:

“Dernek kurma hürriyeti, ancak milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.” (m. 33/II)

Hüküm, dernek kurma hürriyetinin hangi hallerde sınırlanabileceğini, çoğu soyut kavramlarla, saymıştır. Bu konuda yetkili makama geniş hareket serbestisi tanındığı söylenebilir³.

Bununla beraber, herhalde sınırlamanın “kanun” adı verilen tasarrufla yapılması icabetmektedir. Kanun dışındaki bir tasarrufla, örneğin kanun hükmünde kararname ile, dernek kurma hürriyetinin sınırlandırılması mümkün değildir.

3. Bu hüküm, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin genel hükmün yer aldığı Anayasamızın 13. maddesi ile de uyumludur. Anayasamızın 13. maddesine göre,

”Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasamızın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar Anayasamızın sözüne ve ruhuna demokratik

² Bkz. **KABOĞLU İbrahim Ö.**: *Özgürlükler Hukuku*, 5. Bası, İstanbul 1999, sh. 245 vd.

³ Ancak maddede sayılan sebeplerin uluslararası metinle de uyumlu olduğu da görülmektedir.

toplum düzeninin ve lâik cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”

Anayasanın 13. maddesi sınırlama konusunda genel bir düzenleme getirme yolunu tercih etmiştir. Zira temel hak ve hürriyetlerin hangi hallerde sınırlanacağını göstermemekte, Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplerle sınırlanabileceğini hükme bağlamaktadır⁴. Bu hükünde de temel hak ve hürriyetlerin ancak “kanun”la sınırlanabilmesi kabul edilmiştir.

4. Anayasanın 16. maddesine göre,

“Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.”

Bu hüküm temel hak ve hürriyetlerden yararlanma bakımından, esasen vatandaş ile yabancıların eşitliğini kabul etmektedir. Temel hak ve hürriyetlerden yararlanma bakımından mevcut olan bu eşitlik ancak milletlerarası hukuka uygun olarak bozulabilir. Anılan hükme göre getirilecek sınırlamaların kanunla yapılması gerekir. Aslında kanunla sınırlama şartı Anayasanın yukarıda anılan hükümleriyle de uyumludur.

Gerek Anayasanın 16. maddesi gerek 33. maddesi çerçevesinde yabancıların dernek kurma hakkına çeşitli kanunlarla bazı sınırlamalar getirilmiştir.

B. Dernekler Hakkında Uygulanacak Olan Hükümler

Anayasanın yukarıda sözü edilen hükümleri (m. 13, 16, 33) uyarınca kişisel hak ve hürriyetlerden olan dernek kurma hakkının kullanılması ve sınırları ayrıntılı olarak “kanunla” düzenlenmiştir. Mevzuatımızda derneklere ilişkin kanunlar esas itibarıyla Dernekler Kanunu ve Türk Medenî Kanunudur. Bu kanunlar çeşitli tarihlerde değişiklikler geçirmiş veya yürürlükten kaldırılmıştır. 1926 yılında hazırlanan 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsinin yürürlükte olduğu dönemde⁵ 2908 sayılı Dernekler Kanunu (DK)⁶ yürürlüğe sokulmuştur. Daha sonra 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu (TMK)⁷ ile Türk Medenî Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun (Uygulama Kanunu)⁸ hazırlanarak 1.1.2002 tarihinde uygulanmaya başlan-

⁴ Madde, 3.10.2001 de değiştirilmeden önce, temel hak ve hürriyetlerin hangi hallerde sınırlanabileceğini de ayrıca belirtiyordu. Değiştirilen 13. maddede sayılan sebepler, değişik 33. maddeye konulan sebeplerle büyük benzerlik göstermektedir:

“...Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle ... sınırlanabilir.”

⁵ Dernekler ile ilgili tarihi bilgi için bkz. **ÖZSUNAY Ergun.**: *Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler*, İstanbul 1982, s. 18 vd.

⁶ RG 7.10.1983-18148

⁷ RG 8.12.2001-24607.

⁸ RG 8.12.2001-24607.

ıştır. Türk Medeni Kanununun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra da Dernekler Kanununda 4748 sayılı Kanunla değişiklik yapılmıştır⁹. Daha sonra da 2.1.2003 gün ve 4778 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla¹⁰ Dernekler Kanunu ile Türk Medeni Kanununda yeniden değişiklik yapılmıştır. Bu durumda söz konusu kanun ve değişiklik hükümlerinin karşılıklı olarak uygulama alanlarını belirleme gereği kendini göstermektedir.

- Türk Kanunu Medenîsi(TKM) (m. 53-72)
- Dernekler Kanunu (m. 93, “*Bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde Türk Kanunu Medenisi Hükümleri dernekler hakkında da uygulanır.*”)
- Türk Medeni Kanunu (m. 47-100)
- Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun (m. 7, “*...Dernekler hakkında öncelikle Türk Medeni Kanununun hükümleri uygulanır. Ancak kamu hukuku nitelikli özel hükümler saklıdır.*”)
- Bazı Kanunlarda (DK da dahil) Değişiklik Yapan 4748 sayılı Kanun , DK nun 4, 5, 6, 34, 38 ve 43. maddelerini değiştirmiş, 7, 11 ve 12. maddelerini yürürlükten kaldırmıştır.
- 4778 sayılı Kanunla DK nun 5,6/II, 16/I, 18/V ve 44. maddeleri değiştirilmiş veya eklemeler yapılmıştır. Yine bu kanunla DK nun 11 ve 12. maddeleri (bir kez daha !) yürürlükten kaldırılmıştır(4778 sayılı Kanun m.37). Ayrıca bu kanun ile TMK nun 91 ve 92. maddeleri de değiştirilmiştir.

Kanunların yürürlük tarihleri ve verilen hükümleri birlikte ele alındığında;

(1) MK yürürlüğe girinceye kadar DK na ilişkin hükümler sonraki özel kanuna ait olmaları nedeniyle dernekler hakkında öncelikle uygulanma kabiliyetini haiz bulunmaktaydı. DK nda hüküm bulunmayan hallerde TKM nin uygulanması icabediyordu.

⁹ RG 9.4.2002-24721.

¹⁰ RG 11.1.2003-24990. 23.1.2003 gün ve 4793 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun(RG 4.2.2003-25014) ile Dernekler Kanununda bir kez daha değişiklik yapılmıştır. Anılan Kanun ile DK nun 82. maddesi değiştirilmiştir. Ancak bu değişiklik, konumuzla ilgili bulunmadığından ele alınmayacaktır.

(2) Ancak TMK nun yürürlüğe girmesi nedeniyle bu durum değişmiştir. Gerçi yeni TMK ve Uygulama Kanunu, DK nu yürürlükten kaldırmamıştır¹¹. Ancak Uygulama Kanununun açık hükmü karşısında, sonraki (genel kanun) kanun niteliğindeki TMK hükümlerinin DK na göre öncelikte tatbiki zorunludur¹². Uygulama Kanununun 7. maddesinin gerekçesinde de bu husus şöyle ifade edilmiştir: “ *Maddenin ikinci fıkrasının birinci cümlesi dernekler hakkında öncelikle Türk Medeni Kanunu hükümlerinin uygulanacağını öngörmüştür. Türk Medeni Kanununun derneklerle ilgili hükümleri bütün dernekler için temel hüküm niteliğindedir. Derneklerle ilgili özel yasalarla yeni hükümler getirilebilir, bunlar günün koşullarına göre değiştirilebilir. Türk Medeni Kanunu bir temel kanun olması nedeniyle sık sık değiştirilemeyeceğinden, burada bütün dernekler için vazgeçilmez olan temel ve genel ilkelere yer verilmiştir. Ancak Türk Medeni Kanununun bu genel hükümleri yanında, derneklerle ilgili gerek genel gerese özel kanunlarla özel hükümler getirilebilir. Türk Medeni Kanunu yanında bu kanunlarla getirilen özel hükümler varsa, bu hükümlerin de dernekler için öncelikle uygulanacağı açıktır...*”¹³.

(3) TMK nun yürürlüğe girmesinden sonra DK nun bazı maddeleri önce 4748 sayılı Kanunla bilahare 4778 sayılı Kanunla değiştirilmiştir. İlk değişiklik daha ziyade kanunun kamu hukuku nitelikli¹⁴ addedilen hük-

¹¹ “Bu sebeple bazı konularda daha ayrıntılı kurallara sahip Dernekler K’nın yürürlükte olduğu, fakat yeni MK’ya alınan bazı Dernekler K hükümlerindeki farklılıklardan yeni MK hükümlerinin sonra çıkarılan kanun olarak esas alınması gerektiği gözönünde bulundurulmalıdır” **TEKİNALP Gülören: Türk Yabancılar Hukuku**, 7.Bası, İstanbul 2002, sh. 59. DK nun TMK na aykırı olmayan hükümlerinin geçerliliğini koruduğu hk. Bkz. **TEKİNALP**, 118.

¹² Özel kanun eski ve genel kanun yeni hükümleri çatışiyorsa hangisinin öncelikle uygulanacağı konusunda muhtelif görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler için bkz. **EDİS Seyfullah: Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri**, Ankara 1979, sh. 167-168. Aynı konuda, biri özel diğeri genel, iki kanunun farklı hükümler içermesi halinde öncelikle, genel kanun niteliğindeki, TMK nun uygulanacağını hükme bağlamanın yerinde tartışılabilir. Zira her ne kadar TMK önceki TKM ne nazaran sayısal olarak daha fazla maddede(**AKİPEK Jale./ AKINTÜRK Turgut: Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuk**, Birinci Cilt, 4.Bası, Ankara 2002, sh. 580) dernekleri düzenliyor olsa da, dernekler hakkında DK daha ayrıntılı hükümler içermektedir, özel kanundur.

¹³ Türk Medeni Kanunu, Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun ve Gerekçeleri, Ankara 2002, sh. 658-659.

¹⁴ Anılan maddenin gerekçesinde “kamu hukuku nitelikli kural” ile derneklerle ilgili genellikle emredici nitelik taşıyan hükümlerin kastedildiği belirtilmiştir. Yukarıda adı geçen kanunların karşılıklı uygulama alanları tespit edilirken bu durum da önem taşımaktadır. Dernekler Kanununun kamu hukuku nitelikli kuralları ve emredici kuralları için bkz. **AKİPEK/AKINTÜRK**, 581-582.

ümlerinde gerçekleştirilmiştir. Uygulama Kanununun 7. maddesi, zaten DK nun kamu hukuku nitelikli sayılan hükümlerinin öncelikle uygulanacağını belirtmiştir. Dolayısıyla DK nun değişiklik kanunu kapsamına giren hükümlerinde bir değişiklik olmuştur.

4748 ve 4778 sayılı Kanunlar da yer alan ve kamu hukuku nitelikli sayılmayan hükümlerin ise, sonraki özel kanun olmaları sebebiyle, TMK nuna göre önceliğe sahip olduğu kabul edilmektedir¹⁵. Bu durumda hükümlerin uygulanma sırası (Uygulama Kanununun 7. maddesindeki kayıt gözönünde tutularak), şöyle olmaktadır: *Değişikliklerin kapsamına giren bütün hususlarda DK, *sonra TMK veya DK nun kamu hukuku nitelikli hükümleri ve *en son da ikinci kategoriye girmeyen TMK veya DK hükümleri.

II. YABANCILARIN DERNEK KURMA HAKKI - DERNEKLERE ÜYE OLMA HAKKI¹⁶

A. Yabancıların Dernek Kurma Hakkı

1. Gerek TMK gerek 4748 sayılı kanun yürürlüğe girmeden önce, genel olarak “dernek kurma hakkı” DK nun 4. maddesinde düzenlenmişti. Bu hükme göre, (a) fiil ehliyetine sahip, (b) 18 yaşını bitirmiş olan, (c) DK m. 4 sayılan kişilerden olmayan, (d) bütün gerçek kişiler (vatandaş-yabancı ayırımı yapılmaksızın) dernek kurma hakkına sahipti. Hatta dernek tüzüğünde yer alacak hususları düzenleyen DK m. 8/3.b. de “*dernek kurucularının ad ve soyadları, meslek veya sanatları, ikametgahları ve tabiiyetleri*”nin yazılmasını şart koşuyordu. Dolayısıyla 2002 yılı öncesinde yabancıların dernek kurma hakkından yararlanmaları tamamıyla Türk vatandaşlarında aranılan şartlara tabi idi¹⁷.

2. 2002 yılında yürürlüğe giren TMK, 57. maddesinin ikinci fıkrasında “*Dernek kurucularının fiil ehliyetine sahip olması gerekir*” hükmü ile beraber 93. maddesinde “yabancıların dernek kurma hakkı” başlığında özel bir hüküm vazetmiştir: “*Türkiye’de yerleşme hakkına sahip olan yabancı gerçek kişiler; karşılıklı olmak koşuluyla dernek kurabilirler veya kurulmuş derneklere üye olabilirler.*”

Anılan hükümlere göre, fiil ehliyetine sahip Türk vatandaşları dernek kurma hakkına sahiptir. Görüldüğü üzere DK nun 4. maddesindeki “18 yaşını bitirmiş olma” şartına yeni düzenlemede yer verilmemiştir.

Yabancıların dernek kurucusu olabilmeleri için ise şu şartlar aranacaktır:

¹⁵ AKİPEK/AKINTÜRK, 587; ÖZTAN Bilge: *Medeni Hukukun Temel Kavramları*, 10. Bası, Ankara 2002, sh. 320.

¹⁶ DK na göre dernek üyeliği hak. bkz. ENGİN Baki İlkay: *Dernek Üyeliğinin Kazanılması ve Kaybedilmesi*, İstanbul 1995, sh. 19 vd.

¹⁷ ÇELİKEL Aysel/GELGEL Günseli Ö.: *Yabancılar Hukuku*, 9. Bası, İstanbul 2000, sh. 96.

(a) Fiil ehliyetine sahip olmaları¹⁸: Yabancınn fiil ehliyeti kendi milli kanununa göre tespit edilecektir (MÖHUK m. 8/I).

(b) Türkiye’de yerleşme hakkını haiz olmaları:Yabancınn Türkiye’de ikametini düzenleyen mevzuata uygun olarak bu hakka sahip olması gerekmektedir.

(c) Karşılıklılığın bulunması: Kendi ülkesinde Türk vatandaşlarının dernek kurma hakkını yasaklayan ya da çok ağır şartlara tabi tutan devlet vatandaşlarının bu haktan yararlanması mümkün olmayacaktır.

3. 4748 sayılı kanunla DK nun 4. maddesinde değişiklik yapılmıştır. DK nun 4. maddesinin önceki ve değişik hali karşılaştırıldığında, yapılan değişikliğin daha ziyade dernek kurucusu olmaya getirilen sınırlamalara ilişkin olduğu görülmektedir. Genel olarak dernek kurma hakkını düzenleyen 4. maddenin ilk fıkrasında değişiklik kanununda yer almıştır. Değişiklik sonucunda dernek kurma şartları değişmiş midir? 4748 sayılı kanun, sonraki özel kanun olarak, önceki kanun hükümlerini değiştirmiştir; hem dernek kurucularına sınırlama getirme bakımından DK nu hem de dernek kurucusu olma şartlarını belirleme bakımından TMK nu.

Değişikliğin, TMK nun 57 maddesine olan etkisi sonucunda dernek kurma hakkına sahip olma şartları bakımından TMK öncesi şartlara dönülmüştür¹⁹. Bu durumda yabancıların dernek kurmaları şu şartlara tabidir:

- (a) Yabancı gerçek kişi, fiil ehliyetine sahip olmalıdır,
- (b) 18 yaşını bitirmiş olmalıdır,
- (c) Maddede belirtilen kişilerden olmamalıdır,
- (d)Türkiye’de yerleşme hakkına sahip olmalıdır,
- (e) Karşılıklılık gerçekleşmelidir.

B. Yabancıların Derneklere Üye Olma Hakkı

1. Değişiklikler öncesinde kurulmuş olan derneklere üyelik, DK nun 16. maddesinde düzenlenmişti:

“ Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş olan herkes derneklere üye olabilir...”

¹⁸ Aslında fiil ehliyeti şartının 93. madde karşısında aranması tartışılabilir. Yabancıların bu hakkını özel olarak 93. madde düzenlediğine göre, özenli bir kanunkoyucunun, meseleyi işin mahiyetine bırakmadan, “yabancıların Türk vatandaşlarının tabi olduğu şartlar dışında maddede saydığı şartlarla bu haklardan yararlanabileceğini” belirtmesi yerinde olurdu. Örneğin, DK m. 16/VI da olduğu gibi.

¹⁹ AKİPEK/AKINTÜRK, 587 ; ÖZTAN, 320.

“ Türk vatandaşı olmayanlar derneklere üye olabilmeleri için Türk vatandaşlarında aranan şartlardan başka, o yabancının Türkiye’de ikamet etme hakkına sahip olması da gerekir. Fahri üyelik için bu şart aranmaz.”

DK nun 16. maddesine göre Türk vatandaşı gerçek kişilerin derneklere üye olabilmeleri için (a) fiil ehliyetine sahip, (b) 18 yaşını bitirmiş olmaları ve (c) Maddede sayılan kişilerden olmamaları gerekir.

Aynı madde yabancıların derneklerin üye olabilmelerini şu şartlara tabi tutmuştur: (a) Türk vatandaşlarının derneklere üye olabilmeleri için gereken üç şart (fiil ehliyeti, 18 yaşını bitirmiş olma, DK m. 16 da sayılan kişilerden olmama), (b) Türkiye’de ikamet etme.

2. TMK ile birlikte bu şartlar değişmiştir. TMK dernek üyeliğini 64. maddesinin ilk fıkrasında şöyle düzenlemiştir:

“Fiil ehliyetine sahip bulunan bir gerçek kişi, derneklere üye olma hakkına sahiptir...”

Uygulama Kanununun 7. maddesi dikkate alındığında, artık derneklere üye olma şartlarının, DK m. 16 yerine, TMK nun 64. maddesine göre belirleneceği açıktır. Bu durumda Türk vatandaşlarının dernek üyesi olmaları için (a) fiil ehliyetine sahip olmaları, (b) DK nun 16. maddesinde belirtilen kişilerden olmamaları (kamu hukuku nitelikli kural) gerekmektedir. Yabancıların derneklere üye olma hakkı bakımından ise, TMK nun 64. maddesi ile 93. maddesi birlikte dikkate alındığında şu şartlar gerekmektedir²⁰:

- (a) Yabancının fiil ehliyetine sahip olması,
- (b) DK nun 16.m. da sayılan kişilerden olmamaları,
- (c) Türkiye’de yerleşme hakkını haiz olmaları,
- (d) Karşılıklılığın bulunması.

4748 sayılı kanunla DK m. 16 da herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Dolayısıyla kurulmuş bir derneğe üyelik söz konusu olduğunda 18 yaşını bitirme (ergin olma) şartı aranmayacaktır. Bununla beraber DK nun 4. maddesinde yapılan değişikliğin, DK nun 16. maddesine de teşmil edildiği görülmektedir. Bu görüşe göre, madem DK nda 18 yaşını bitirme şartı yeniden aranmaya başladı, o halde yaş şartı bütün hallerde (kurucu üye olma – üye olma) aranmalıdır. Zira DK nun 4. maddesi, TMK nun 64 .maddesinden sonra yürürlüğe girmiştir, sonraki özel kanun önceki genel kanun karşısında öncelikle uygulanacaktır²¹. Ancak burada ilk olarak,

kurucu üyelik = DK m. 4 – TMK m. 57 ile

kurulmuş derneğe üyelik = DK m. 16 – TMK m. 64

²⁰ Bkz. **TEKİNALP**, 118.

²¹ Bu konuda bkz. **AKİPEK/AKINTÜRK**, 587 ve 631-632; **ÖZTAN**, 341.

hükümleri arasında konu bakımından bağlantı olduğu unutulmamalıdır. İkinci olarak, üyelik şartlarını düzenleyen hükümlerin kamu hukuku nitelikli kural olmadığı ve bu hususda sonraki kanunun üstünlüğü anılan görüş tarafından da ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu nitelikte olan kurallara tanınan öncelik bu hükümler için söze konu edilemez. DK nda değişiklik yapan kanun koyucunun maksadını aşacak şekilde, açıkça madde numarasını vererek yaptığı değişikliği başka bir maddeyi de kapsayacak şekilde, yorumlamanın mümkün olmadığı kanaatindeyiz.

3. Kaldı ki, 4778 sayılı Kanunda bu yönde bir hüküm yer almaktadır. Anılan Kanun DK nun 16. maddesinin birinci fıkrasını şu şekilde değiştirmiştir:

“Fiil ehliyetine sahip gerçek ve tüzel kişiler derneklere üye olabilirler.”

Bu suretle TMK ile DK arasındaki farklılık sona erdirilmiş, DK, TMK ile uyumlu hale getirilmiştir. Yapılan değişiklik ile yabancıların derneklere üye olabilmeleri için fiil ehliyetini haiz olmalarının yeterli olduğu teyit edilmiştir²².

C. Fahri-Onursal Üyelik

DK nun 16/VI, 18/VI. maddelerinde fahri üyelikten, TMK nun 69/II, 70/II ve 93/II maddelerinde onursal üyelikten söz edilmektedir. Yabancıların derneklere üyelik haklarının düzenlendiği 93. maddede, yabancıların onursal üyeliği söz konusu olduğunda maddenin ilk fıkrasındaki koşulların aranmayacağı hükme bağlanmıştır.

III. DERNEKLERİN ULUSLARARASI FAALİYETLERİ

Derneklerin uluslararası faaliyetleri DK m. 7, 11, 12; TMK m. 91, 92 ile 4748 ve 4778 sayılı Kanunlarla düzenlenmiştir. Anılan kanunlarla bu kanunlarda yer alan hükümlerin uygulama alanları tespit edilmesi

²²

Bu arada, DK nun 16. maddesinin yeni haline göre derneklere tüzel kişiler de üye olabileceklerdir. Yabancı tüzel kişilerin Türkiye’de kurulmuş bir derneğe üye olmaları esas itibarıyla, fiil ehliyetine sahip olmaları gerekmektedir. Bununla beraber, fiil ehliyetine sahip olma şartı dışında, yabancı gerçek kişiler için aranılan diğer şartların tüzel kişiler için bulunmasının gerekip gerekmediği sorusunun da cevaplandırılması gerekmektedir. Bir başka ifade ile Türkiye’de yerleşme hakkını haiz bulunmaları ve karşılıklılık şartları tüzel kişilerin üyeliği için de bulunması zorunlu mudur? Dernekleri düzenleyen hükümlerin bütünü dikkate alındığında, dernek kurucusu olabilme ve kurulan derneğe üye olabilme hakkına sahip olanların gerçek kişiler olduğu görülmektedir. Kanunkoyucunun kanunları hazırlamaktaki “dikkati ve özeni”(!) düşünüldüğünde, çok kısa bir süre sonra, tüzel kişilerin kurulmuş bir derneğe üye olabilmelerinin şartları ve yabancı tüzel kişilerin üyelik şartlarının herhangi bir “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” içinde düzenleneceğini tahmin etmek hiç de güç değildir.

gerekmektedir. Uygulama Kanununun 7. maddesi gereği TMK nun 91 ve 92 maddeleri DK nun 7,11,12 maddelerine göre öncelikle uygulanacaktır. Ancak, 4748 sayılı kanunla (m. 7/D) DK nun bu üç hükmü yürürlükten kaldırıldığı için bu konuda sadece TMK hükümleri uygulanacaktır. TMK nun 91 ve 92. maddeleri de 4778 sayılı Kanunla değiştirilmiştir. DK ve TMK nun bu hükümlerinin önceki ve sonraki düzenlemelerinin birlikte ele alınması yerinde olacaktır.

A. Dernekler Kanununun Düzenlemesi

Değişiklik öncesinde, derneklerin uluslararası faaliyetleri DK nun 7, 11 ve 12. maddelerinde düzenlenmekteydi. DK m. 7, diğer iki maddeyi saklı tutarak, derneklerin aşağıdaki faaliyetlerini yasaklamaktaydı:

“1. Uluslararası faaliyette bulunmak amacıyla dernek kurulamaz.

“2. Türkiye’de kurulan dernekler, yurt dışında kurulmuş ulusal veya uluslararası dernek ve kuruluşlara katılamaz.

“3. Merkezi yurt dışında bulunan derneklerin Türkiye’de şubesi açılmaz.”

DK nun 7. maddesinde saklı tutulan 11. maddede, Türkiye’de kurulan derneklerin uluslararası beraberlik veya işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde Bakanlar Kurulunun izni ile uluslararası faaliyette bulunması; 12. maddede ise yurt dışında kurulan derneklerin, yine aynı amaçla, karşılıklılık şartı ve Bakanlar Kurulu izni ile Türkiye’deki faaliyetleri düzenlenmekteydi.

B. Türk Medenî Kanununun Düzenlemesi

Dernekler amaçlarını gerçekleştirmek üzere, tüzüklerinde belirttikleri tarzda faaliyette bulunurlar (TMK m. 90/I)²³. Dernek bu doğrultuda uluslararası faaliyette bulunabilir. TMK nun 91 ve 92 maddelerinde derneklerin uluslararası faaliyetleri düzenlenmiştir. Bu hükümler, DK nun 7,11 ve 12. madde hükümleri gibi, uluslararası faaliyetleri esasen yasaklayan nitelikte hükümler değildir²⁴. Aksine bu konudaki serbestiye işaret edilmiştir.

1. Türkiye’de Kurulan Derneklerin Uluslararası Faaliyetleri

TMK nun 91 maddesinde, “faaliyet serbestisi” başlığında, Türkiye’de kurulan derneklerin faaliyetleri düzenlenmiştir:

“Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere, uluslararası faaliyette bulunabilirler ve yurt dışında şube açabilirler.

“Türkiye’de kurulan dernekler, amaçları doğrultusunda uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, Bakanlar Kurulunun

²³ Derneklerin faaliyetleri ile ilgili olarak kamu hukuku nitelikli kuralların dikkate alınması gerekir (TMK m. 90/II). Dolayısı ile, bu nitelikte olan, DK nun kurulması yasak olan dernekleri düzenleyen 5. maddesi öncelikle uygulanacaktır.

²⁴ Bkz. **TEKİNALP**, 118. Ayrıca TMK ile DK arasındaki ilişki için bkz. sh. 118-119.

izniyle yurt dışında kurulmuş dernek veya kuruluşlara üye olarak katılabilirler.”

Bu hükümde ele alınan bu serbesti şu faaliyetleri kapsamaktadır: (a) uluslararası faaliyette bulunma, (b) yurt dışında şube açma, (c) yurt dışında kurulmuş derneklere veya kuruluşlara üye olma. TMK nun 91. maddesine göre, Türkiye’de kurulan derneklerin uluslararası faaliyette bulunmaları ve yurt dışında şube açmaları için izin şartı aranmazken, yurt dışında kurulmuş derneklere veya kuruluşlara üye olmak için Bakanlar kurulunun izni gerekmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, DK nun 7, 11, 12. maddeleri 4748 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak kanunkoyucu bunu yeterli görmeyerek, 4778 sayılı Kanun ile DK nun 11 ve 12. maddelerini tekrar yürürlükten kaldırmıştır. 4778 sayılı Kanun ile TMK nun 91. maddesini de değiştirmiştir:

“Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere uluslararası faaliyette ve işbirliğinde bulunabilirler, yurt dışında şube açabilirler ve yurt dışında kurulmuş dernek veya kuruluşlara üye olarak katılabilirler.”

Görüldüğü üzere Türkiye’de kurulan derneklerin yukarıda sayılan faaliyetleri için tam bir serbesti söz konusudur. Bu tür faaliyetler için derneklerin herhangi bir makamdan izin almaları gerekmemektedir.

2. Yabancı Derneklerin Türkiye’de Faaliyetleri

Yabancı derneklerin²⁵ Türkiye’deki faaliyetleri TMK nun 92. maddesinde düzenlenmiştir:

“Yabancı dernekler, uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde ve karşılıklı olmak koşuluyla kültürel, ekonomik ve teknik konularda bilgi veya teknolojilerinden yararlanılmak üzere, Bakanlar Kurulunun izniyle Türkiye’de faaliyette bulunabilirler, şube açabilirler, üst kuruluşlar kurabilirler, kurulmuş üst kuruluşlara katılabilirler.”

Bu hükme göre yabancı dernekler Türkiye’de , (a) amaçları doğrultusunda faaliyette bulunarak, (b) şube açarak, (c) üst kuruluşlar²⁶ kurarak, (d) kurulmuş üst kuruluşlara katılarak faaliyette bulunabilirler.

Yabancı derneklerin Türkiye’de faaliyette bulunabilme şartları şunlardır: (a) Uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülmesi, (b) Karşılıklı olma (c) Belirli konularda faaliyette bulunma: Yabancı derneklerin Türkiye’de faaliyetlerine kültürel, ekonomik ve teknik konularda bilgi veya teknolojilerinden yararlanılmak üzere izin verilebilir. (d) Bakanlar Kurulunun izni.

²⁵ Derneklerin tabiiyeti için bkz. **TEKİNALP**, 59-60.

²⁶ Üst kuruluş kavramı ile derneklerin oluşturdukları federasyon ve konfederasyonlar kastedilmektedir (DK m.3)

4778 sayılı Kanun TMK nun 92. maddesini şu şekilde değiştirmiştir:

“Yabancı dernekler, uluslar arası işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde ve karşılıklı olmak koşuluyla Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle İçişleri Bakanlığının izniyle Türkiye’de faaliyette ve işbirliğinde bulunabilirler, şube açabilirler, üst kuruluşlar kurabilir ve kurulmuş üst kuruluşlara katılabilirler.”

Maddenin yeni halinde yabancı derneklerin belirli konularda faaliyette bulunma şartı aranmadığı gibi, izin mercii de değiştirilmiştir. Bu yetki, Bakanlar Kurulundan İçişleri Bakanlığına verilmiştir. İçişleri Bakanlığı izin konusunda karar vermeden önce Dışişleri Bakanlığının görüşünü alacaktır.

C. Yabancı Dernek ve Kuruluşlarla İlişki

Derneklerin yabancı ülkelerdeki dernek ve kuruluşların üyelerini Türkiye’ye davet etmesi veya yabancı dernek kuruluşların davetlerine uyarak üyelerini yurt dışına göndermeleri 2002 öncesinde Dışişleri Bakanlığı ve ilgili bakanlığın görüşünün alınmasına ve İçişleri Bakanlığının iznine bağlı idi (DK m. 43). Bu konuda TMK herhangi bir hüküm getirmemiştir. Ancak 4748 sayılı kanunla DK nun 43. maddesi değiştirilmiştir. Derneklerin yabancı dernek ve kuruluşlarla ilişkisi konusunda izin şartı kaldırılarak bildirimde bulunma şartı getirilmiştir. Dernekler en az yedi gün önceden merkezlerinin bulunduğu ve faaliyetin düzenleneceği illerin valiliklerine bildirimde²⁷ bulunmaları gerekmektedir.

IV. SONUÇ

Yabancıların derneklerle ilgili haklarını düzenleyen mevzuatımızdaki hükümlerin ele alındığı bu çalışmada, öne çıkan mesele kanunların uygulama alanlarını belirleme olmuştur. Bu büyük ölçüde, genel ve temel kanun olan TMK nun (1) artık özel bir kanun konusu olan dernekleri düzenlemeye devam etmesinden, (2) getirdiği hükümlerle önceki özel kanunu tamamıyla değiştirebilecek yeterlilikte olmamasından kaynaklanmaktadır.

Daha özenli hazırlanan bir sonraki kanunla yukarıda işaret edilen hususlar daha açık olarak düzenlenebileceği düşünülebilir. Ama yukarıda da belirtildiği üzere, kanun koyucunun DK ve TMK nda yaptığı değişikliklerin tam anlamıyla böyle oldukları söylenemez. Hatta tüzel kişilerin dernek üyeliğine ilişkin hükmü gibi hükümler nedeniyle yeni sorulara ve sorunlara neden olmaktadır. Muhtemelen yakın bir tarihte çıkarılacak bir değişiklik kanunu ile ya bu hüküm yürürlükten kaldırılacak ya da tüzel kişilerin statüsü ayrıntılı olarak düzenlenecektir.

Öte yandan, son zamanlarda kanun değişiklikleri torba kanunlarla yapılmaktadır. Bu en azından konuyla ilgili kişilerin mevzuatı takip etmesini

²⁷ Bildirimde davetin amacı, tarihi, yeri, ilgili dernek veya kuruluşun adı ve adresi ile katılacak üyelere veya temsilcilere ait bilgiler bulunur.

büyük ölçüde güçleştirmektedir.

Ayrıca Avrupa Birliđi hukukuna uyum amacıyla yapıldığı söylenen bu değişikliklerin mevzuatımızdaki diğer hükümlerle ve Birlik hukukuyla uyumu ne ölçüde gerçekleştirdiği ve değişikliklerin gerekip gerekmediği tartışılabilir bir konudur.